

**OCENA KVALITETA TURIZMA U ČAČANSKOM KRAJU
PRIMENOM SWOT ANALIZE**

**THE ASSESSMENT OF THE QUALITY OF TOURISM IN ČAČAK
REGION BY SWOT ANALYSIS**

**Dr Svetislav Lj. Marković, profesor,
Visoka škola tehničkih strukovnih studija Čačak, Ulica Svetog Save 65, 32000 Čačak,
Srbija, E-mail: svetom@nadlanu.com.**

**Dr Ilija V. Popović, docent,
Ljubički kej, soliter 5, stan 65, 32000 Čačak, Srbija, E-mail: ilijapop@ptt.rs.**

**Miloje Ostojić, menadžer,
Turistička organizacije opštine Ivanjica, Milinka Kušića 47, 32250 Ivanjica, Srbija,
E-mail: ostojaiv@ptt.rs i E-mail: tooivanjica@eunet.rs.**

REZIME

Strategijom razvoja opštine Čačak, predviđeno je da turizam bude jedan od tri prioriteta razvoja opštine Čačak. Čačak je u sred centralne Srbije, na Zapadnoj Moravi, pod planinama Ovčar, Kablar, Jelica i Vujan, 140 km južno od Beograda. Sa preko 70.000 stanovnika veliki je administrativni, privredni, obrazovni, kulturni, sportski, saobraćajni i turistički centar.

Duhovno, graditeljsko, umetničko i etno nasleđe, muzejske postavke, galerije, manastiri i crkve, događaji, privredni i naučni skupovi, sportska takmičenja i brojne manifestacije privlače u Čačak desetine hiljada gostiju. I ne samo Čačak, Ovčarsko-kablarску klisuru (Srpsku Svetu goru i Ovčar Banju), Gornju Trepču, već i u: Ježevicu, Trnavu, Zblaće, Banjicu, Slatinu, Mrčajevce, Prislonicu...

Ključne reči: kvalitet, turizam, čačanski kraj.

SUMMARY

Tourism has been planned to be one of the three major courses in the development of Čačak municipality by the development strategy of Čačak municipality. Čačak is situated in the middle of the central Serbia, on the West Morava, 140 km south of Belgrade. With over 70.000 of its inhabitants, Čačak is a great administrative, economic, educational, cultural, sports, transportation and touristic centre.

Around ten thousands of guests are attracted to Čačak by its intellectual, architectural artistic and ethnical heritage, museum exhibitions, galleries, monasteries and churches, events, economic and scientific gatherings, sports competitions and numerous other manifestations. They are attracted not only by Čačak, but also by Ovčar-Kablar gorge (Serbian Saint Hill and Ovčar Spa), Gornja Trepča, Ježevica, Trnava, Banjica, Slatina, Mrčajevci, Prislonica, etc.

Key words: quality, tourism, Čačak region.

1. UVOD

Kada je u pitanju turizam i njegov značaj za privredni razvoj određene opštine, prvo se u obzir moraju uzeti motivi usled kojih turisti putuju. Neki putuju zbog posete istorijskim mestima, arheološkim iskopinama, ostacima drevnih civilizacija, neki zbog naučnih ili trgovinskih ciljeva, neki zbog zabave, razonode, avanture... Bez obzira na razloge turističkih kretanja, turisti troše svoj novac na teritoriji koju posećuju i kao rezultat te potrošnje nastaju određeni ekonomski efekti na privredu, kako zemlje iz koje turisti dolaze, tako i zemlje koju turisti posećuju.

2. UTICAJ TURIZMA NA PRIVREDU OPŠTINE ČAČAK

Jasniju sliku uticaja turizma na privredu opštine Čačak mogu nam pružiti podaci o ostvarenim posetama turista i njihovom broju noćenja.

U tabeli 1 dati su podaci vezani za broj dolazaka turista u opštinu Čačak za 2004, 2005, 2006. i 2007. godinu.

Tabela 1. Broj dolazaka turista 2007. god. i poređenje sa 2006., 2005. i 2004. godinom

R. br.	Turisti	Broj dolazaka turista 2007.	Broj dolazaka turista 2006.	Broj dolazaka turista 2005.	Broj dolazaka turista 2004.	Indeks 2005/04.	Indeks 2006/05.	Indeks 2007/06.
1.	Ukupno	40.241	34.030	34.312	27.686	1,23	0,99	1,18
2.	Domaći	31.508	28.892	29.283	23.850	1,22	0,99	1,09
3.	Strani	8.733	5.138	5.029	3.836	1,31	1,02	1,69

Izvor: Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, Opštine u Srbiji, 2005-2007. godina.

U tabeli 2 dati su podaci vezani za broj noćenja turista za 2004, 2005, 2006. i 2007. godinu.

Tabela 2. Broj noćenja turista 2007. i poređenje sa 2006, 2005. i 2004. godinom

R. br.	Turisti	Broj noćenja u 2007.	Broj noćenja u 2006.	Broj noćenja u 2005.	Broj noćenja u 2004.	Indeks 2005/04.	Indeks 2006/05.	Indeks 2007/06.
1.	Ukupno	177.340	124.393	119.204	109.793	1,08	1,04	1,42
2.	Domaći	149.992	112.351	107.286	101.866	1,05	1,05	1,33
3.	Strani	27.348	12.042	11.918	7.928	1,50	1,01	2,27

Izvor: Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, Opštine u Srbiji, 2005-2007. godina.

Ukupan broj noćenja u Čačku se, takođe, povećavao. Iz tabele 3 može se videti pregled broja turista i noćenja na području opštine Čačak datih za period 1993-2007. godina.

Prosečan boravak turista u 2007. godini u opštini Čačak iznosio je 4,41 dan (domaćih 4,8 a stranih 3,1). Broj dolazaka turista u 2007. godini u opštini Čačak je povećan za 18%, (domaćih za 9% a stranih za 69%) u odnosu na 2006. godinu. Broj noćenja turista u 2007. godini u opštini Čačak je povećan za 42%, (domaćih za 33% a stranih za 127%) u odnosu na 2006. godinu.

Za poslednjih 15 godina samo je jednom (1995. godine) broj dolazaka i noćenja bio veći od prošlogodišnjeg, a prosečan broj noćenja (najduže zadržavanje gostiju) je najveći u ovoj godini.

Broj gostiju u Gornjoj Trepči iznosio je 7.400 (što je 18,39% u odnosu na opštinu Čačak), a broj noćenja iznosio je 83.220 (što je 46,93% u odnosu na opštinu Čačak).

Tabela 3. Pregled broja turista i noćenja na području opštine Čačak 1993-2007. godine

Godina	Broj dolazaka turista			Broj noćenja turista			Prosečan broj noćenja turista	
	Svega	Domaći	Strani	Svega	Domaći	Strani	Domaći	Strani
1993.	39.018	38.673	345	141.988	141.167	821	3,6	2,4
1994.	19.716	18.988	728	52.188	51.195	993	4,2	1,4
1995.	41.721	41.164	557	194.571	193.166	1.405	6,5	2,5
1996.	33.658	31.154	2.504	149.233	143.487	5.746	4,6	2,3
1997.	32.333	29.379	2.954	148.052	138.803	9.249	4,7	3,1
1998.	34.027	32.043	1.984	150.840	146.298	4.542	4,4	2,3
1999.	25.630	24.602	1.028	101.538	98.799	2.739	4,0	2,7
2000.	34.397	33.248	1.149	135.841	132.933	2.908	4,0	2,5
2001.	33.405	31.257	2.148	113.347	108.100	5.247	3,5	2,4
2002.	32.871	29.980	2.891	114.246	108.001	6.245	3,6	2,2
2003.	27.464	24.464	3.000	113.956	107.323	6.633	4,4	2,2
2004.	27.686	23.283	3.836	109.794	101.866	7.928	4,4	2,1
2005.	34.312	29.283	5.029	119.204	107.286	11.918	3,7	2,4
2006.	34.030	28.892	5.138	124.393	112.351	12.042	3,9	2,1
2007.	40.241	31.508	8.733	177.340	149.992	27.348	4,8	3,1

Izvor: Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, Opštine u Srbiji, 1993-2007. godina.

Broj gostiju u opštini Čačak (40.241) je 1,74% od broja gostiju u Srbiji (2.306.558), a broj noćenja (173.340) je 2,42% od broja noćenja u Srbiji (7.328.692).

3. SWOT ANALIZA OPŠTINE ČAČAK

SWOT analiza je metodološki postupak kojim se u konkretnoj situaciji procenjuje postojeće stanje u cilju izbora optimalnih strateških opredeljenja. Ova analiza deli uticajne faktore na unutrašnje i spoljašnje, pozitivne i negativne. Ime ove analize nastalo je od prvih slova engleskih reči: Strengths = Unutrašnje pogodnosti, Weaknesses = Unutrašnja ograničenja, Opportunities = Spoljašnje pogodnosti, Threats = Spoljašnja ograničenja.

Procena unutrašnjih pogodnosti i ograničenja ima ključnu ulogu u strateškom planiranju, jer će se akcioni planovi zasnivati ili na dobrim stranama ili će nastojati da se isprave loše strane lokalne zajednice. Interna analiza ima dve svrhe:

1. Da se utvrde lokalne opcije i kapaciteti kao odgovor na spoljašnja dešavanja i
2. Da se identifikuju unutrašnje dobre i loše strane koje se mogu razmatrati u okviru strateških mera. Dobre i loše strane zavređuju posebnu pažnju, jer su one osnova za utvrđivanje položaja lokalne zajednice u odnosu na konkurenciju.

Lokalne zajednice su pod velikim uticajem različitih spoljašnjih faktora koji dolaze sa regionalnog, državnog i međudržavnog nivoa. Važno je da se uvide mogućnosti i rizici od spoljnih faktora koji su relevantni za strateška opredeljenja. Mnogi spoljašnji uticaji su izvan kontrole lokalne zajednice. Međutim, njihov uticaj na delovanje lokalne samouprave je važan činilac u strateškom planiranju tog delovanja i mora se uzeti u obzir.

U tabelama 4, 5 i 6 navedene su samo najbitnije unutrašnje i spoljašnje pogodnosti i unutrašnja i spoljašnja ograničenja, koja su dominantno uticala na izbor strateških opredeljenja.

Detaljna SWOT analiza je urađena za svaku programsku oblast posebno. Međutim, ovde su prikazani samo najvažniji rezultati. Ovi rezultati na najbolji način, sažeto i koncizno, odslikavaju juče, danas i potencijalno sutra čačanskog turizma.

Tabela 4. Opšta infrastruktura, privreda, preduzetništvo i uslužne delatnosti

UNUTRAŠNJE POGODNOSTI	UNUTRAŠNJA OGRANIČENJA
Izgrađena infrastruktura i proizvodni kapaciteti Duga industrijska tradicija Razvijenost preduzetništva Dobre saobraćajne veze Postojanje tri visokoškolske i jedne naučno-istraživačke ustanove Postojanje više poslovnih udruženja malih privrednika	Nedostatak osnovnih marketinških znanja Pokidane poslovne veze na unutrašnjem i spoljašnjem planu Malo domaće tržište Zastarele tehnologije Nedovoljna podrška preduzetničkim idejama Slabo korišćenje informacionih tehnologija Slabo korišćenje fakulteta i instituta kao potencijala razvoja
SPOLJAŠNJE POGODNOSTI	SPOLJAŠNJA OGRANIČENJA
Dobar položaj na raskrsnici puteva Sprovođenje privatizacije Klastersko povezivanje firmi sa ciljem jačanja pozicija za zajednički nastup Inicijativa za osnivanje univerziteta u Čačku Osnivanje tehnološkog parka i/ili inovacionih centara u Čačku	Globalizacija koja nosi snažnu međunarodnu konkurenciju Usporena privatizacija Neadekvatna zakonska regulativa Prevelika centralizacija poreskog i finansijskog sistema Nedefinisana uloga lokalne zajednice u sferi privrede Neadekvatan komorski sistem

Tabela 5. Turistička infrastruktura i saobraćaj

UNUTRAŠNJE POGODNOSTI	UNUTRAŠNJA OGRANIČENJA
Povoljan geografski položaj sa aspekta saobraćajne infrastrukture Stanovništvo (otvorenost i gostoprimstvo) Veliki broj termomineralnih izvora (tri banje na teritoriji opštine Čačak) Ovčarsko-kablarska klisura – zaštićeno područje Bogato arheološko i arhitektonsko nasleđe	Pozicioniranje turističkog proizvoda (nema prepoznatljiv brend) Prostorno-urbanistički problemi zbog nerešenih imovinsko-pravnih odnosa Komunalni problemi Divlje deponije i zagađenja Nedostatak informativnih centara u Čačku, Ovčar Banji i Gornjoj Trepči Saobraćajna i turistička signalizacija (banja Gornja Trepča i Slatinska banja)
SPOLJAŠNJE POGODNOSTI	SPOLJAŠNJA OGRANIČENJA
Veći stepen valorizacije Ovčarsko-kablarske klisure, banje Gornja Trepča, Ovčar Banje i grada Čačka Povećanje turističkog prometa, poboljšanjem infrastrukture, smeštajnih kapaciteta Povećanje vanpansionske potrošnje, izgradnjom pratećih sadržaja za sport, rekreaciju i zabavu	Neefikasna zakonska regulativa Usporena privatizacija Usporen privredni rast Nedovoljno stručnih kadrova zaposlenih u uslužnom sektoru

Tabela 6. Prirodni i ljudski resursi

UNUTRAŠNJE POGODNOSTI	UNUTRAŠNJA OGRANIČENJA
• Veći broj relativno mladih lica dolazi u opštinu Čačak iz drugih gradova • Obučena stručna radna snaga • Postojanje sred.škola sa dugom tradicijom • Postojanje rezervi različitih mineralnih sirovina • Postojanje više izvora mineralnih voda • Planirana izgradnja akumulacije na Rzavu	• Negativna stopa prirodnog priraštaja • Nepovoljna starosna struktura stanovništva • Neadekvatni profili obrazovanja učenika u nekim srednjim stručnim školama • Eksploatacija mineralnih sirovina zagađuje životnu sredinu • Karakteristike nekih mineralnih voda su nedovoljno ispitane • Sistem za navodnjavanje nije u funkciji
SPOLJAŠNJE POGODNOSTI	SPOLJAŠNJA OGRANIČENJA
• Gravitiranje učenika sa teritorija drugih opština • Mogućnost korišćenja donacija za školsku infrastrukturu i usavršavanje nastavnika • Povoljne klimatske karakteristike • Mogućnost davanja koncesija za eksploataciju mineralnih voda i sirovina • Zainteresovanost stranih partnera za rešavanje vodoprivrednih problema	• Centralizovanost školskog sistema • Nemogućnost da lokalna zajednica vrši izbor obrazovnih profila • Odlazak mladih stručnih ljudi iz zemlje • Pretvaranje poljoprivrednog zemljišta u građevinsko • Nepostojanje studija o ekonomičnosti eksploatacije mineralnih sirovina • Dotok zagađenih voda iz drugih opština

Razmatrajući i analizirajući tabele može se zaključiti da postoji dosta šansi i prednosti koje treba iskoristiti, a takođe postoje opasnosti i slabosti koje treba minimizirati.

Ova analiza, imajući u vidu sve pogodnosti i ograničenja, jasno ukazuje da opština Čačak uskoro može da postane mesto prosperitetnog življenja, pod uslovom da se:

- Efikasnim akcijama koriste raspoloživi resursi, pogodnosti i povoljne prilike
- Sticanjem novih znanja osposobi što veći broj mladih ljudi za nove profesije i tehnologije i
- Organizuju institucije za sprovođenje programa koji proizilaze iz strateških opredeljenja.

4. PERSPEKTIVE DALJEG RAZVOJA TURIZMA U OPŠTINI ČAČAK

Na osnovu prioriteta definisane su sledeće aktivnosti u čačanskom turizmu:

- Proširiti monitoring i naučno-istraživačke aktivnosti na području zaštićenog prirodnog dobra „Ovčarsko-kablarska klisura“,
- Poboljšati sistem čuvanja i zaštite na području Ovčarsko-kablarske klisure, intenzivnijim angažovanjem čuvarske službe,
- U saradnji sa JKP „Gradsko zelenilo“- Čačak, sprovesti akcije uklanjanja otpada na zaštićenom području u okviru projekta uređenja Ovčarsko-kablarske klisure,
- Poboljšati sastav ihtiofaune u zaštićenom području i u kvantitativnom i kvalitativnom smislu (kontrolisan izlov i poribljavanje),
- Poboljšanje tehničkih uslova šivanja i zaštite Ovčarsko-kablarske klisure,
- Jačanje propagande principa održivog razvoja i zaštite,
- Intenzivirati saradnju sa privrednim subjektima u zaštićenom području u cilju efikasnog i kontinuiranog održivog razvoja,
- Sarađivati sa Savetom turističkog klastera,
- Formirati informativni centar u Ovčar Banji.

Strateška planiranja se usklađuju sa realnim pokazateljima potencijala i resursima sa kojima raspolaže ovo područje, kada se radi o turističkoj ponudi. Pored intenzivne saradnje sa lokalnom samoupravom, planirane su tokom ove godine i u budućem periodu sledeće aktivnosti:

1. Formiranje tima za izradu projekata turističkog klastera,
2. Određivanje prioriteta aktivnosti kojima će se doprineti razvoju i unapređenju turističke ponude grada Čačaka, banja i ruralnog razvoja,
3. Izrada marketing plana aktivnosti,
4. Izrada projekata po prioritetima i saradnja sa naučnim i obrazovnim institucijama na izradi stručnih analiza.

5. ZAKLJUČAK

Grad Čačak koji je nosilac privrede ove regije nalazi se pred brojnim izazovima koji će opredeliti njegov budući razvoj i napredak. Njegov razvoj mora biti praćen otvaranjem novih privrednih kapaciteta, sanacijom postojećih kao i otvaranjem novih radnih mesta. Pored spremnosti i inicijative lokalne samouprave za budućnost grada neophodna je i pomoć viših republičkih instanci, koje treba da prepoznaju specifičnosti, značaj i mogućnosti grada. Čačku kao gradu koji ima izuzetne privredne, turističke i uslužne potencijale tek predstoji velika borba za njihovo ostvarivanje do nivoa u kojima će biti pokretačka snaga za uspešni razvoj. Osnovne turističke vrednosti razmatranog područja su: Ovčarsko-kablarska klisura, meandri Zapadne morave, veštačka jezera: Ovčarsko-kablarsko i Međuvršje, zatim planine Ovčar i Kablar, izvori lekovite vode Ovčar Banje sa istoimenim naseljem i grupa od 10 manastira smeštena na relativno kratkom rastojanju.

Savremena kretanja u turizmu nameću potrebu za većim učešćem ekodestinicija u kreiranju turističke ponude. Destinacije sa očuvanom prirodom kao što su zaštićena područja i nacionalni parkovi postaju sve atraktivnija mesta za odmor od urbanih sredina i ubrzanog tempa života. Ovčarsko-Kablarska klisura je Uredbom vlade RS zaštićena kao predeo izuzetnih odlika i kao prirodno dobro od izuzetnog značaja svrstana u I kategoriju. Zahvaljujući ovim prirodnim potencijalima može da postane veoma posećena ekodestinacija na turističkoj mapi Evrope.

Čačanski kraj ima povoljne uslove za razvoj turizma na selu. To su, pre svega, očuvana priroda, blaga klima, čist vazduh, bogatstvo flore i faune. Ove pogodnosti su naročito izražene na prostoru Ovčarsko-kablarske klisure, na obroncima Ovčara, Kablara, Jelice i Vujna. Boravak u prirodi turistima pruža mogućnosti za šetnje, rekreaciju, za organizovane izlete do obližnjih pećina, izvora, manastira, uz mogućnost lova i ribolova, planinarenja, branja šumskih plodova i lekovitog bilja i drugih aktivnosti u prirodi.

Turističko–geografski položaj grada Čačka je veoma povoljan, što je omogućilo izgradnju važnih putnih pravaca koji vode preko njegove teritorije, čineći ga komunikativnijim sa okruženjem. Dobra saobraćajna povezanost i dostupnost predstavlja jedan od najznačajnijih faktora za masovni razvoj izletničkog i tranzitnog turizma.

Puno korišćenje kapaciteta, intenziviranje investicija u turističku infrastrukturu i obrazovanje odgovarajućih stručnih kadrova, takođe imaju naročit značaj. Uključivanje u savremene tokove međunarodnog turističko-ugostiteljskog tržišta, prilagođavanje ponude savremenim uslovima i podizanje kvaliteta ponude na viši nivo, dovelo bi do većeg razvoja ove privredne grane.

6. REFERENCE

- [1] Andrić N.: *Turizam i regionalni razvoj*, Informator, Zagreb, 1980.
- [2] Čačić K.: *Ekonomika turizma*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2002.
- [3] Turistička organizacija Čačka, Program rada za 2008. godinu.
- [4] Unković S.: *Ekonomika turizma*, sedmo prerađeno i dopunjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd, 1988.
- [5] www.cacak.org.rs.
- [6] www.cacakmuzej.org.rs.
- [7] www.turizamcacak.org.rs.